

ըրա ընդհանուր ժողովրդեան իւր արգիւնքներով սիրելի առաջնորդ մը հօտէն հեռացնելու եւ իրենց մեքենագործութեանց ստացուելոյ լայն դռներով՝ զանազան չարիքներ կը նիւթեն ի ձեռն ժողովրդեան ։ Գեր. Մամբրէ վարդապետը՝ տեսնելով սոցա իւր գէտ լարած որոգայթները եւ ժողովրդեան մէջ ազնոյմէ սերմանեալ որոմները, կառավարութեան ձեռքով առաջնորդական իշխանութեան ազդեցութիւնը կտորել տալը եւ հետեւապէս զինք յօգուտ հասարակութեան գործելէ կապել եւ կաշկանդելը, ի Մուշ մեկնեցաւ ի զաւ սրտի իւր սիրելի հօտին Սրբ. քաղաքիւ ընդհանրութիւնը՝ ի բաց առեւտր մէկ երկու ազգատեանցն ի խոր սուղ համակած են առաջնորդի լուսաման վերայ ։ քանզի նորա առաքելաշուից ընթացից եւ քաղաքիւ մէջ յառաջ բերած արդիւնքներու համար սերտ սիրով կապուած էին անոր, որոյ համար բաղնակիք հանդարտութիւն մի եւս առ ամեն Ս. Պատրիարքն ուղղեցին, ինդրելով նորի Սրբազնութեան մի սր փութով իրենց առաջնորդն իրենց վերադարձնել ։

«Այս շարժումը՝ որ Առաջնորդի մէկնելէն տեղի ունեցած է քաղաքիւ մէջ, չկարծուի թէ կոյր կողմնակցութեան կիրքէ մը յառաջ եկած է, ոչ՝ քաւ լիցի, այլ Գեր. Մամբրէ վարդապետի համապարօրեայ ջանից եւ քարոզութեան իրական արդիւնքներն են, որք Սրբազնորդ ժողովրդեան համակրութիւնը գրաւած են ։ քաղաքիւ մէջ տարրացած հին սովորութիւններ եւ մոլոթիւններ, զորս Մամբրէ վարդապետի յորդորները արմատախիւ ըրին, նկարագրել խիստ երկար է եւ ընթերցողաց՝ զգուհիք կրպատեալէ ։ ուրիշ երեւելի քաղաքացիական բաղադրներով, այս քանի տարուան մէջ իրաւունք ունեցած յառաջագիւծութիւնը խիստ զգալի է ։ ամէն շախմատացի ու զեղիս սովորութիւններ վերջացան եւ փոքր ի շատէ նախնի նահապետական պարզութիւնը հաստատեցաւ ։ հարսանեաց մէջ շատ մը ողորակելի հին սովորութիւններ եւ քրիստոնէութեան անփայլէ ձեւեր կալին, զորս Գեր. Մամբրէ վարդապետը իրաւաւ խախտելոյ, արեւելոյ ինան համաճարակ ախար զրոյթէ ոչնչացոյց ։ քրիստոնէական շարժման քննարկ մտոցոյ ամէն տան եւ ընտանեաց մէջ քաղաքիւ կանանց անպարկեշտ եւ վատ սովորութիւնները Գեր. Մամբրէ վարդապետը մէջ ալլելով յառաջնորդի եւ արդարեւ ամէն բերան անապատութեամբ կը խոտովանի որ Գեր. Մամբրէ վարդապետի բերնով ազգասիրական եւ աւետարանական պարզ վարդապետութիւնը յալանջա Սրբազնորդ կանանց քարոզութեամբ իսկ քաղաքիւ ուսումնական եւ կրօնական յառաջագիւծութիւնը, որք բոլորովին Գեր. Մամբրէ վարդապետի անաշխատ արգիւնքներն են, հակառակորդներէն անդամ անտրանալի են ։ Պատկառնութիւնն եւ բողոքականութիւնը՝ եթէ այս քալ հալութիւն արթնութիւնն եւ ըզդուցութիւնը պատուար չունենային իրենց գէտ, վաղուց ի վեր իրենց անգիւծութիւնը հեղեղը ազգայնոց մէջ հոսեր էին, այս ճշմարտութեան եւ խաղաղութեան անխնայ աւետարանչին քարոզութեանց՝ եկեղեցւոյ ատենաները իսկ կոկոխն են Գաղղոցներու այժմեան յոյց տրուած յառաջադիւմութիւններ համայն ազգայնոցս սրտեր կը տարթայնեն, ամէն թաղեր եւ անկիւններ գաղղոցներ եւ ընկերութեանց կրթականութիւնը ընթերցարաններ

բացուած են այս քանի տարուան մէջ ։ քաղաքիւ երիտասարդութիւնը կարծես թէ նոր կիւղանութիւն եւ խրատիւյս առած Գեր. Առաջնորդի յորդորներէն, սքանչելի աշխոյժով գէտ ի յառաջագիւծութեան առաջադէպ վաղել կ'ընայր ։ վերջապէս ժողովուրդն հազում կ'ընենայր՝ տեսնելով զիւր հովիւն եւ հայրն՝ որ ամէն գիւղացի մէջ իւր առջեւէն կերթար միշտ ։ Սրբազնորդ զինքն իւր ցաւալի պարագանիւ սնցած եւ նոր առաւօտ ծագած էր, որոյ լուսով ի խաւարէ նրատեալ ժողովուրդը կ'ընտարձանար, առկայն բըռնաւորութեան միտալ ին ամպեր ստուեր ձգեցին Բաղշոյ վրայ եւ ահա մութ գիշեր տրեւած է վրաներս ։

«Առտի կաղաչեմք, Ազգայնէ Տէր, շնորհ արարէք Ս. Պատրիարքի եւ բարեխնամ վարչութեան ուշադրութիւնը մեր վրայ դարձուցնել, տանեւ մէկ օր է որ քաղաքիւ հասարակութիւնը Ս. Պատրիարքին հեռագիր մի քաջածէ եւ գեւա ուստաստան մը չէ առած ։ ինչ գործող է մեր հայրենիք, որոյ ձայնը խիստ դժուարաւ Ս. Հայրենի աւանդին հիշանքի, մեք այդպէս համարում մի չունինք, նորին Սրբազնութեան վերայ, սակայն ժողովուրդը յառաջատուութեան մէջ ընկնում ։ Թաւանանք իւր սիրելի հովուի վերագործը կ'ընդդէմ, անհնար է որ նորին սրբութեան արդիւնքները մոռցուին ։ Մամբրէ վարդապետ թէ եւ մեկնած է, սակայն ներկայ է ի սիրտ եւ ի միտս ժողովրդեան ։ անհնար է որ ուրիշ առաջնորդ մի գայ եւ հասարակութեան ընդունելութիւն գտնէ ։ Եթէ մեր Ամեն Ս. Հայրենիք եւ վարչութիւնը զմեզ կը սիրեն, մեր օրինաւորադաշնքը կը լսեն եւ մեր Առաջնորդը մեզ կը վերադարձունեն ։

«Ինչպէս Սրբ. Ազգայնէ խաղաքիւ, գրեթէ ամեն երկարութեան ներքոյ պատուական լրացող մէջ անկիւն մը շնորհել բարեհաճիք, որով միտմը ցանկացող յառաջագիւծութեան Ազգայն ։

1870 թ. 1
Ի Բաղշոյ . (Մարտի 1-ին)

Ահաւանի խաղաղիւրդ որդանոցին արդեւ առաջնորդութեան առթիւ երկու պարբեր խօսած պատշաճ ճառերը, որոց հրատարակութիւնը խնդրուած է մեզին ։

Տեղեւոր Սրբազնորդ, մէկ կողմէն ներքով բախտի որ զամեն տեղեւորն պարանաւ եւ զամեն աղքատին հիւղերու մէջ ծնուցանէ, զմին հարստութեան փափուկ թեւերուն մէջ գողնէ եւ զայն չքաւորութեան դժուրակ ճիւղներուն մէջ լիկէ ։ մարդկային ճակատագրի կ'ապրէ մէկ տարրը զին անգործ, ինքը եւ երջանկութիւն, եւ միւսին մէջ գիտեղէ առաւելաբար, արտասուք եւ ագիւտ ։ մէկ կողմէն, կ'ըսեմ, ներքով լայն բախտին, միւս կողմէն Ոգի մ'առեղծած է նա, Ոգի մը, որու ճակատին վրայ գնելով վեր կ'ենքն ստուածեղէն եւ աշարժ մէջ ճաճանք մը իւր սիրոյ արեւէն որ զանգուր կը տաքցնէ, զրկած է զայն յալարար, որպէս զի մարդկային ճակատագրայն մէջ բախտին բացած այս միջոցն է զամբողջութեան իրեն ձեռ կը ցորցող կապ մ'ըլլայ ։

Ասի գիւթութեան Ոգին է ։
Նա, զուարթութեան բարերար, կը շնորհէ աշխարհի վրայ, եւ գործիք ընելով իրեն մեծ ու վեհանքն օրհնել, կը գործէ ի սիրտուն թաւառութեան ։ Սրբ. որ արդեւ կ'այ, նա խնդի ճառագայթի կ'ընեն, որ որ ոգը կայ, հան երգ մը կը ձգէ, որ որ յառաջատուութեան մութը կայ, հան յառաջ կայ մը կը վառէ, հաց կուտայ անոր որ նոթի է, չուր այնքով որ ծարաւի, նեղուկ մը կը հանէ աղւոր, եւ մայր մը խնամատ անոր որոյ կը պակսի խնամք եւ զգուհիք ծնողական ։

Կրք կայ այս ոգին, երբ կը վառէ նա մարդկան սրտերը, հարուստն աղքատին ու լքելոյն մէջ եղաւայր մը կ'ընեն, որին վրայ՝ զուտ մը, եւ, ինքզինքն աւանդապէս միայն համարելով այն բարեացի, որովք լցուցած են զինքը երկինք, կը փութայ հաղորդ ընել անոնց զայն՝ որք զուրկ կան յայնցանէ, եւ, աչապէս մեծն ու փոքրը, մեծատունն ու անտնիկը, երջանիկն ու թշուառը միասնորոշ ժողոված մի եւ նոյն սեղանին շուրջը, ի միասին կը վայելն հասարակաց չոր պարգեւները, Հոյսակալ տարրանից մեջտեղը կը բարձրանան յանուն այս ոգւոյն կառուցած առաքելութեան, մեծագործութիւնը, որ քան զամեն այլ գործ մարդկային հոգւոյն մեծութեան գրուած կը կրեն, եւ յորքաւ Բարձրեւոր իսկ աչերն զմայնաւոր կը հայնէ, նոցա սեմոյ առջեւ աղէտը իրենց որք կը թողուն, եւ այս Ոգին երկինքին, նախախնամութիւն մը յերկրի, թեւերը կը տարածէ զայն ընդունելու արեւոյ մ'ունի աչքին մէջ, կը կաթէ այն եւ բարասն մը կ'ըլլայ ու կը բուծէ վերքը՝ զոր թշուառութեան ժանիքն են գործած ։

Ահա, տեսք իմ եւ արկնայք նոյն այն վեհմ տաճարներէն մին է եւ այս՝ որոյ սրբազան յորկայ տակ կը ժողովք այսօր հիւանաւ այն սքանչելոց վրայ զոր այս Ոգին գործած է ։ Տեսէք այն երջանիկներ, թիւր՝ զորս գիւթութեան է բրած ։ տեսէք, ընկերութեան խաղաղութեան անդնդոց խորը անհետ կորսուելու գաւառապարտեալ քանի էակներու ձեռք արւած է նա եւ բարձրացուցած ի լոյս կեանաց եւ երջանկութեան, տեսէք, քանի աւագ արտասուքներ ցաւած, քանի պիտոյք լցուած, քանի ապագայներ ազատուած ։

Բարէ, թշուառութիւնը եղաւ մեզ խանձարուր, մօր գրկաց փոխանակ՝ ցաւը իրենց հեղձուցիչ բաղադրներուն մէջ ըզմեղ օրօրեցին, եւ քաղցը իւր կարծր խըշտակին վրայ զմեզ քնացուց ։ Սակայն, ո՞վ հիացման, կին մը, ինքն իսկ չուսաւ կան մը, կը լսէ գիւթութեան Ոգւոյն ձայնը՝ որ զինքը կը կանչէ, կը լսէ որ կ'ըսէ իրեն ։ «Վայր եղբիւր սա որքերուն ։» Եւ ահա ինքն նա յոտն, կ'արձանարէ իւր աղքատութիւնն ու տկարութիւնը, կը վերսուի գերբնական արկութեամբ մը, կը մոռնայ հանգիստը, տոնախոյն կ'ընէ ամեն խոլընդոտ, ձեռք կ'առնու զանձանակը, կը ժողովէ հան կարկից հոգիներու լուսայններ, եւ ահա կը բարձրանայ այս չէնքը, նոր կոթող գիւթ, որու հովանոյն տակ մայր, մուկն ու լոյս միանգամայն կը դանեմք, մեք՝ կորստեան խոտոտուած լքեալ ու անապաւն որքերս ։

Սակայն այսօր չէ միայն գիւթութեան գործը, նա ոչ միայն տարաբախտից երջանկութիւնը կը յարգարէ, այլ նաեւ բախտի սրբիւններուն իսկ գողցես իմն նախախնամութիւնը մարդկային սեռի երջանկութեան զաղնիքը գիւթութեան Ոգւոյն ափին մէջ է գրած ։ աղքատը երբ զանիկ է վառն զ հարուստը կը զիտայ, եւ հարուստը միայն այն ատեն երջանիկ է՝ երբ յարգանս կը գործի ։ Հոս է ահա նախախնամութեան զաղնիքը, երբ նեւրած է նա որ մարդկային ազգի պայմաններն այսօր տարբոյնակ հակապակերներ ընծայեն, երբ թեւեւ քով կարտուութիւնը, հարստութեան քով աղքատութիւնը եւ յիւսկութեան քով քաղցը գրած է, մին երջանիկ ըլլալու համար՝ պէտք ունի միւսին, եւ այսպէս գոթը, զմարդիկ իրարու հետ կցորդելէ վերջը, չգիտայ զինք, նաեւ զերկիր երկինք եւ կը յոգէ, վառն զի իւր ծաղիկ հոն՝ երկրից մէջ է ։

Գութ, ո՞վ վեհանքն ոգիք, գութ, գործիք՝ գիւթութեան, որ ձեր նպատակներդ այս նոյնրական տան հիմունքը գիւթու օգնեցիք մեր փոք, որք ինքզինքնից երջանիկ չէք զգար մեր երջանկութեանը մէջ, եւ մեր արտասուց իւրաքանչիւր կ'ըլլէ՝ զոր ձեր բարերար ձեռներովը կը ջնջէք, չաւելցնէք ուրախութիւնը, յորս կը վայելէք ։ Ա՛ երջանիկը երկրի, սուս է ձեր երջանկութիւնը, երբ ձեր ինքնոյն նուազներուն մէջ հիքի մը հեծութեան ձայնը կը խառնուի ։

Մի գաղափրք ապա, տեսք իմ եւ արկնայք, մի գաղափրք գիւթ ըլլալէ՝

ինչ որ կ'ընէք թշուառին՝ կ'աւելցնէք զայն ձեր երանութեան վրայ, եւ որքոյն, որու հայր կ'ըլլաք, անմեղ շրթներէն յառաժամ յերկինք բարձրացող օրհնութիւնը, համայնից Հօր բարիքն ու շնորհները ձեր զուգներուն վրայ կը հրաւիրեն ։
1870 թ. 1
Խաղաղիւ

Ազնիւ հանգիստականներ, Մեր ամենուս գո՞ ու զուարթ գէտ քէն կրնաք գուշակել թէ քանի անուշատեղի ուրախութեամբ կը լցնէ մեր սիրտերը այսօրուան խորհրդաւոր հանդէսը ։ Թէ որ ճարտար զրիչ մը եւ ճարտար լեզու մը ունենայի, իմ ու բոլոր ընկերներուս ներքին ցնծութիւնը պիտի նկարագրէի Ձեզի, պիտի վստահանայի ձեզ թէ տարիէ մ'ի վեր ամենա ալ այս օրին կ'ըզպասէինք անհամբեր, որպէս զի կարենայինք վերջապէս մեր խորին շնորհակալութիւններն ու երախտագիտական ըզգացմանց հաւատարմները նուիրել ամենա նոնց՝ որոնք Որդանոցիս օգնեցին նիւթապէս ու բարոյապէս, իրենց հայրական ու մայրական թեւերուն տակ ապրի, մեզ հաց ու լոյս ջարդեցին մեզի, եւ անի մը թշուառ որքերու համար քրտինք թափեցին ու աքնեցան Որդանոց ըլլան բոլոր այդ բարերար ազգայնիկները, որոնց մեկ մասը կը կաղմէք նաեւ դուք, ազնիւ հանգիստականներ, որ այսօր փութացած էք հոս գիւթու մեզի քաջալարութիւն տալու եւ ազգացուցանելու համար թէ արդարեւ մեծ համակրութիւն, մեծ սէր ու նիք մեր վրայ, եւ թէ մեք լքեալ թշուառներ ըլլալու համար նստեղծուած էինք ։ . . . Յաւիտեան երախտագիտութիւնը ձեզի, ինչպէս նաեւ չափ ուրիշներու որոնք չեն կրցած այսօր հոս գտնուել մենք կը հաւատանք որ իրենց հոգին հոս մեր մէջ է եւ մեզի վերախոյս կը կարգայ եռանդով տանելու մեր համապագորեայ աշխատութիւններուն ։

Ազնիւ հանգիստականներ, չէք կրնայր սպասել ինչ որ մեր սեռին դաստիարակութեան կարեւորութեանը վրայ խօսիմ ձեզի, նախ որ ես այդչափ համոթիւն չունիմ ապակին, երկրորդ որ զեք ինչ շատ առաջ ու ինչ շատ առեւի զուգնած էք այդ կարեւորութիւնը ։ Ձեր գիրքերուն ու ձեր օրագիրներուն մէջ կը կարդանք թէ քանի հոգ կը տանել լքեալ կան սեռը դաստիարակելու, եւ ասով, ինչպէս որ դուք կ'ըսէք, մեր աղը վերելու իւր դարաւոր թշուառութիւններէն ։ Շատեր մեր սիրելի աղը կը բարձրանն թէ շատ կը խօսի եւ քիչ կը գործէ, մենք վործով տեսանք թէ այդ ամառատնութիւնը բոլորովին ճշմարիտ է՝, որովհետեւ եթէ ըլլար մենք այսօր անխնամ կը մնայինք, ինչ որ ենք՝ աղղիկ որ պարտինք, մեր բարեգութ աղէն է որ գրեթէ թիւ փողոցներուն մէջ ժողկեց, գրեթէ սիրով մէջն վեր առաւ մեզ, եւ ապաստանարան մ'ընծայեց մեզի հաց ուր կը դանենք մեր մարմինը սնուցանելու եւ ուր լոյս կը դանենք մեր մարմինը պարանոց համար ։ Օ՛հ, քանի կը խորհինք մեր հին ու նոր վիճակներուն, մեր անցելոյն ու ներկային, եւ մանաւանդ մեր յառաժողովիտ ապագային վրայ, մեր սրտերը կը տրոփեն եւ մեր աչերը արտասուքով կը լեցուին . . .

Սակայն պէտք չ'է որ այս չքեղ օրուան մէջ լռենք, ձենէ ծածկենք մեր վերքը, մինչ դուք միայն կարող էք բուժել դանի, զիտէք դուք արդէն, ազնիւ Հայեր, թէ այս Որդանոցը մերը չ'է, եւ թէ անհաս թեւտ պէտք ունինք ուրիշ օր մը որ մեզի վերաբերի եւ ուր կարենանք մեր դարգաման ըղբաղիլ աւելի մեծ գիւրու թեւաւր ։ Առաջի, որքոյնք մեր ողորմած ազգայնոց զիտել, եւ ուրախ կնք որ արդէն բնական անձնիք ընդունեցին մեր տղեալ տեղակիները եւ մեր ձեռնարկութեանը քաջալարեցին ։ Այսօր, այս ատիւ առթիւ, հրապարակաւ կոչում կ'ընենք ազգայնոց զգացումներուն, այժմէն վստահ ենք որ մեզի չը պիտի դաւանի իրենց լուսման, եւ այժմէն մեր անկեղծ շնորհակալութեանը կը յայտնենք ամենուս ։

Երկինք վարձատրէ մեր բարերարներէն ը . . .

